

Dvacet let bez Lubomíra Nového

Twenty Years Without Lubomír Nový

Jiří Gabriel

Abstrakt

Na úvod připomínám medailon Josefa Zumra k Lubošovým šedesátinám ve *Filosofickém časopisu* 1995, jako doklad, že našeho tehdejšího vedoucího katedry si vážili nejen filosofové z Brna. Luboš se narodil ve stejném roce jako já, ale středoškolská studia stihl dokončit o rok dříve. Tak se stalo, že jsem se s ním v roce 1950 na Filosofické fakultě setkal jako s učitelem-asistentem (na jeho přednášce z etiky) a on se mnou jako s jedním ze svých prvních univerzitních posluchačů filosofie. Když jsem s ním od roku 1954 působil na jedné katedře, setkávali jsme se nejen „služebně“, ale i jako kamarádi mimo školu; nezapomenutelné mi zůstávají např. naše zájezdy na slovenskou chalupu k Pavlu Páclovi, kde jsem se utvrzoval v poznání, jak přirozeně Luboš umí být výborným společníkem i v takovém prostředí (nejen při karetních hrách, ale i když jsme se snažili přispět k údržbě Pavlovy chalupy a k její přípravě na zimní období). Pokusil jsem se povědět pár slov o Lubošově vztahu k rodině, v níž se narodil, k jeho vlastní rodině, k rodnému kraji, a ovšem i Lubošovi učiteli, všemi studenty oblíbeném a váženém. Muselo – bohužel – nakonec dojít i na slova obdivu k jeho statečnému zápasu s nemocí, které posléze podlehl.

Klíčová slova

Lubomír Nový – přítel a kolega, vzpomínka

Abstract

First, I have to mention a medallion of Josef Zumr for Luboš's sixtieth birthday, published *Filosofický časopis* in 1995, as a proof that our former head of the department was respected not only by philosophers from Brno. Luboš was born in the same year as me, but managed to finish his secondary school studies one year earlier. So it happened that in 1950 I met him at the Faculty of Arts as an assistant professor (in his lecture on ethics); and he met me as one of his first philosophy students. Since we worked at the same department since, and we were meeting not only as colleagues, but also as friends outside the university. What

remains unforgettable are for instance our tours to the Slovak cottage to visit Pavel Pácl where I was fortifying my knowledge of how naturally Lubos could be an excellent companion in such an environment (not just during card games, but even when we tried to contribute to the maintenance of Pavel's cottage and its preparation for the winter). I tried to say a few words about Luboš's relation to the family to which he was born, to his own family, to his native region, and indeed about Luboš as a teacher who was popular and esteemed among all students. Unfortunately, it had to come eventually to the words of admiration for his valiant struggle with a disease that eventually succumbed.

Keywords

Lubomír Nový – friend and colleague, memory

Na úvod vzpomínky na pana profesora Lubomíra Nového (dále budu říkat Luboše) se vrátím k medailonu „Lubomír Nový je mlád šedesát pět let“, který v roce 1995 ve *Filosofickém časopise* otiskl jeho dlouholetý přítel dr. Josef Zumr z Filosofického ústavu AV ČR. Medailon lze brát jako jeden z dokladů, že našeho tehdejšího vedoucího katedry si vážili a měli rádi i filosofové nejen z Brna.

Josef Zumr v něm napsal: „Lubomír Nový – český (brněnský) filosof, jemuž se dostalo i mezinárodního uznání volbou za řádného člena Mezinárodního filosofického ústavu v Paříži – se dožil věku, který je v podstatě zanedbatelný pro muže, v jehož útrokách nepochybně sídlí věc makropulos. Nám obyčejným smrtelníkům se zdá kariéra studenta Masarykovy univerzity, který se na téže univerzitě posléze stal profesorem a vedoucím katedry filosofie a který během této doby vydal pěknou řádku knih a studií, být náplní života, ale pro něho je to zřejmě jen ouvertura k tomu, co teprve přijde. Sám si to ostatně zdůvodnil v knize *Životní dráha jako sociologický problém* (1990), plodu to jeho exilování na katedře sociologie, když mu po roce 1968 zakázali přednášet filosofii. Předtím už však proslul jako znalec českého myšlení (*Filosofie T. G. Masaryka*, 1962), ale také jako plavec suverénně brázdící i evropské vody strukturalismem, existencialismem, fenomenologií a marxismem“. Následuje výčet publikací a konstatování, že „knižní žatvou posledních let je opětovný návrat k masarykovské problematice“. Po připomenutí ještě Nového originálních fejetonů ve *Večerním Brnu* a samizdatových *Nekrologů na živé* Josef Zumr medailon uzavírá přáním „stále takové nevyčerpatelné energie, dobrého zdraví a veselé moravské myslí“. – Ani přítel nemusí být člověku dobrým prognostikem: zakrátko se proslule neblází biologičtí činitelé začali intenziv-

ně pokoušet z Lubošových útrob věc makropulos vysídlit. Rovněž u něho se jim to podařilo.

Už po roce a půl jsem si musel na Zumrův medailon vzpomenout. A s ním i na to, že v jednom hovoru s Lubošem (bylo jich za těch 40 let společného života na fakultě opravdu hodně, a nejen na fakultě) jsme se domluvili (ještě před jeho onemocněním), že ten z nás dvou, kdo přežije, tomu druhému promluví na pohřbu. Vzal jsem to jako velkou poctu – v obou z možných rolí. Luboš k tomu tehdy s úsměvem poznamenal: „Pokud budeš mluvit ty, mluv krátce, tři body a dost.“ Nešlo o žertování na téma smrt, pouze o výraz toho, co lidé zabývající se filosofií musí mít na mysli už ze své profese: že každé individuum, individuální bytí, má nejen svůj počátek (mnohdy náhodný, i když nikoli bezpříčinný), ale i svůj zánik (nakonec nevyhnutelný). Naši domluvu jsem bral jako závazek: a slíbený projev jsem si napsal. Ale nedošlo k němu, Lubošova rodina vybrala jiného řečníka. Sdělím vám tedy teď, co jsem v něm chtěl zdůraznit: že u Luboše Nového jsem si vždy nejvíce vážil jeho charakteru, který – jak se stále domnívám – spoluurčoval a ovlivňoval směřování a náplň jeho životní dráhy.

U Luboše jsem si brzy všiml jeho hluboce procitovaného vztahu k rodině, v níž se narodil – a o níž jsem pak usoudil, že právě ona mohla nejvíce přispět k vytvoření (tomuto výrazu dávám přednost před „vypěstováním“) jeho životní hodnotové orientace. Luboš se ani v pokročilejším věku netajil svým láskyplným poměrem k rodičům, sestře, příbuzným. Rád, spontánně mluvil o jejich vztahu ke každodenním povinnostem, k práci (např. o starostech otce-majitele obchodu s „koloniálním zbožím“). Často nacházel důvod, aby se zmínil o svém strýci, který „dělal fantastické boty“, pokaždé když jsme na Slovensku stoupali k chatě sociologa Pavla Pácla. Měl za to, že i „prostí lidé práce“ by měli mít své historiky (takový dějepis byl tehdy jen v počátcích). Chtěl o tom psát ve svých vzpomínkách, které plánoval. Náhodou jsem v rozhlase vyslechl jeho vyprávění v pořadu A léta běží, vážení. (Náhodou, protože nás na toto své vystoupení neupozornil.) I tehdy – univerzitní profesor, uznávaný doma i za hranicemi – mluvil více než o sobě o lidech ze svého okolí; došlo opět i na strýce-ševce, na rodné město Třebíč a jeho slavné rodáky... Luboš mi zůstává příkladem vzdělané, kultivované, ale nepodbíživé lidovosti. Jeho osobní (osobnostní) naladění bylo každému brzy zřejmé, proto tak upoutával i lidi, s nimiž se třeba náhodně potkal. Luboš rád mluvil, ale uměl i tíše a trpělivě naslouchat druhým.

Tématu Luboš a jeho vlastní rodina se dotknu výjevy, které se na katedře po léta ve stejné dny (dvakrát za rok) opakovaly: Luboše odbíhajícího

obstarat kytici: jednou k narozeninám manželky Věry (gymnaziální profesorky ruštiny), jindy zase k výročí jejich svatby. Jako otec se občas projevil poznámkami o dětech, synovi Lubomírovi a dceři Haně, jako děda komentáři o tělesném a duševním vývoji vnučky Verunky; slyšel jsem i jeho delší vyprávění, jak pro ni podle svého nákresu vyrobil dřevěného koníčka nebo jak spolu strávili víkend nebo prázdniny na chatě u jedovnického rybníka. Abych i tuto vzpomínku zakončil trochu filosofičtěji, chtěl jsem k ní dodat, že Luboš skutečnost, že my, jednotliví lidé jsme na světě vlastně pouze nakrátko, nelákala připojit se k častým steskům lidí o nicotnosti všeho, co nás k němu-světlu přitahuje a ovlivňuje naše přání, touhy, snažení: jako filosof a sociolog o životě uvažoval i ve spojitosti s kategoriemi společnost, národ, stát, lidstvo...

V souvislosti s rodinou Nových si vybavuji Lubošovy studie, v nichž píše o českých filosofech, kteří se hlásili k Masarykovu odkazu a s ním i k evangelickému náboženství, např. ve skvělé kapitole „Filozofie v protestantismu“ (v knize *Česká filosofie ve 20. století – směry, osobnosti, problémy*). Analyzuje v ní vzájemné vztahy T. G. Masaryka, Emanuela Rádl, J. B. Kozáka a J. L. Hromádky s evidentní snahou zjistit, zda „jsou to pouhé osobní svazky a vztahy, či jde o výraz hlubších ideových a historických souvislostí“. A když jsem se dověděl, že v čase Lubošova studentského věku žila v jejich rodině i silně evangelicky smýšlející babička, napadlo mě, jestli Lubošův přístup k Masarykovi a jeho filosofii a k českým filosofům na něho navazujícím (a koneckonců k filosofii vůbec) nemá něco také „z ducha“ jeho rodiny, z její „evangelizující atmosféry“. Když jsme někdy na veřejnosti (třeba v rámci Lidové univerzity) mluvili o náboženství, vybíral si náboženství protestantské, na němž (a jeho představitelích) vždy dokázal najít pozitivní rysy.

Jako člověk odmítající skeptický životní názor se Luboš snažil v každé své „veřejné“ činnosti (tam řadím i funkci rodičovskou) být úspěšný, ale neřekl bych, že byl ctižádostivý. Úspěch nechápal jako něco, z čeho má těžit jen sám nebo jeho nejbližší: Stal se členem přední evropské filosofické společnosti – a jak mohl, za její členy navrhoval další filosofy, stal se univerzitním profesorem a v této funkci pomáhal (asi jako málokdo) k vysokoškolské a vědecké kariéře dalším adeptům: měl upřímnou radost z každého nového „zdařilého“ absolventa, doktora, docenta, profesora. Vyvolával u mne dojem, že se mohl stát jen učitelem nebo knězem, popřípadě (spolu s tím) ještě politikem, chtějícím po Masarykově vzoru přispívat k občanské kultuře lidí-občanů státu. Přítakal Masarykovi (a také J. L. Fischerovi), že Češi se v historii učili myslet spíše jako členové národa než příslušníci státu nebo světoobčané. Už jako ne-

mocný, veden ovšem nadějí, že se jeho stav zlepší, s námi ještě uvažoval, má-li přijmout nabídku jedné politické strany, aby za ni kandidoval do senátu! – Svědectvím o Lubošově vztahu k lidem jsou i jeho (Zumrem připomenuté) *Nekrology na živé*, knížka s více než třiceti medailonky „určenými v letech 1976–1986 k přečtení při příležitosti různých oslav životních a pracovních jubileí, na posezení užší veselé společnosti – aby se jubilanti zaživa o sobě něco dověděli“. Luboš byl pohotový, obratný a vtipný stylista, ale dával si záležet na tom, aby jeho projevy adekvátně vystihovaly základní rysy jubilantů i jejich působení.

V návaznosti na Josefa Zumra dodám ještě něco o Luboši jako učiteli (neříkám jako mysliteli a učiteli, protože o čem učil, o tom také přemýšlel). S Lubomírem Novým, tehdy asistentem, jsem se poprvé setkal v září 1953 v této posluchárně (tehdy č. 8, v současnosti 11), v níž jsem seděl jako posluchač 4. ročníku studijního oboru filosofie – dějepis/psychologie s dalšími sedmi studenty a jednou studentkou. (Dovolte, abych tu vyslovil její jméno, už dlouho nežije, s Věrou Kalovou z Rájce.) Luboš nám přednášel dějiny ruské filosofie, etiku a vedl praktická cvičení. Byli jsme zřejmě jeho prvními posluchači (někde jsem četl, že výraz v 7. pádu zní slavnostněji než v prvním). Svá studia filosofie a ruštiny ukončil o jeden rok před námi (1952). Na „praktická cvičení“ si nevzpomínám vůbec, na etiku jen matně (že její látku prokládal úvahami politickými, sociologickými a religionistickými). K etické problematice se dostával i ve svých historicko-filosofických pracích, zejména masarykovských; příznačný je i jeho výběr otázek k zodpovězení v kolektivní publikaci *Diskutujeme o morálce dneška* (1964). Lubošova nevyuková přednášková činnost je částečně zachycena v jeho („autorském“) hesle v našem *Slovníku českých filosofů*. Souvisí většinou s jeho účastí na domácích i zahraničních konferencích; z domácích připomínám alespoň celostátní konferenci o strukturalismu a „Sto let Masarykovy České otázky“, na jejichž organizaci se také výrazně podílel.

Bylo by dobré shromáždit a komentovat Nového sborníkové, časopisecké a novinové příspěvky; ukázalo by se, že mnohé mají co říci i k naší současnosti. Patřily by k nim rovněž příspěvky z 60. let, jimiž se zapojil do polemik spjatých se jmény Havel, Kundera, Blažek, Střítecký (např. o smyslu českých dějin), a statě, které stihl napsat v devadesátých letech, z nichž některé publikoval v zahraničí (např. Evropský dům jako budova a jako domov – od partikularismu k emergentnímu univerzalismu, 1994). Dosvědčují, že v té době (s návratem na katedru filosofie a ke studiu Masaryka) byl připraven vstoupit znovu do diskusí o „sociálně filosofické problematice obnovy demokratické společnosti (tentokrát) v integrující se Evropě“. Své vlastní heslo ve *SČF* uzavřel

konstatováním, že je „zastáncem myšlenky tzv. emergentního univerzalizmu, tj. potřeby jistých obecných principů a hodnot, které se z mezilidské komunikace v pluralistickém postmoderním světě pracně, zdola a postupně vynořují a bez nároků na absolutnost tvoří základ nezbytného konsenzu každé občanské společnosti i Evropy a lidstva jako celku“.

Na závěr pamětnického vzpomínání bych rád přičinil ještě několik poznámek k Lubošovi jako členu filosofického semináře a pak katedry. Ze starších učitelů-členů katedry si mohl brát za vzor (už jako student) profesora J. L. Fischera: jeho důraz na společenský význam filosofie jako podstatné součásti národní kultury, předválečnou *Krizi demokracie* a rozpracovávání systému „skladebné filosofie na podkladě zkušenosti“. (Brněnská „filosofie“ utrpěla velkou ztrátu, když v r. 1949 Fischera lidé z ministerstva odlákali do Olomouce na úřad rektora.) Profesor Mirko Novák jej mohl ovlivnit svým kultivovaným tlumočením dějin novověké filosofie a přesvědčením, že filosofii nemá jít jen o pravdu, ale také o krásu a jiné hodnoty. Josefa Macháčka, vystudovaného právníka a filosofa se zkušenostmi z poválečného studia v Anglii, Luboš na fakultě zastihl jako asistenta, od 1956 docenta, 1962 profesora, v letech 1954–1962 vedoucího katedry. V katedrové publikaci z r. 1987 k Macháčkovým nedožitým sedmdesátinám, v příspěvku „Ročník 1917“, napsal, že pro něho znamenalo mnoho, že „Macháček bojoval proti schematickým představám o marxistické filosofii, kriticky přistupoval k používaným příručkám, ve vztahu k nemarxistickým filosofům požadoval jejich důkladnou znalost, citlivý vztah k problematice etiky, náboženství i ateismu“. Macháčka si vážil také proto, že – jak napsal – „V souladu se svým antropologickým zaměřením podporoval můj zájem o věcně kritickou analýzu Masarykovy filosofie. Nebylo to snadné. V té době převládala ryze politická polemika s ‚masarykismem‘ a nechyběly ani hlasy některých filosofů a historiků, považujících rozbor Masarykovy filosofie za téma překonané, nezajímavé, za *passé*.“

Moje rozhovory s Lubošem na katedře – pokud nešlo o širší katedrové diskuse – zpočátku bývaly spíše soukromé, osobní. Když však v r. 1964 Macháček předal Lubošovi vedení katedry – a také své místo ve Vědeckém kolegiu filosofie a sociologie ČSAV (Luboš v tom viděl doklad Macháčkovy netradičního, „neprofesorského“, neprestížního přístupu k mladší generaci a k dalšímu vývoji oboru), došlo i na rozhovory „úřední“. Trval např. na tom, abych se jako „skupinář ROH“ vyjadřoval k jeho návrhům na odměny členům katedry, a já zase jako výkonný redaktor Sborníku prací, řady B, na něm vyžadoval, aby si jakožto vedoucí redaktor přečetl všechny dodané příspěvky

do jednotlivých čísel; často jsme mluvili o spolupráci s Tošenovského katedrou marxistické filosofie a metodologie věd, která se podílela na vzdělávání našich posluchačů; problémy se týkaly zejména tvorby rozvrhů. Nějaký čas jsme k oddechovým i pracovním hovorům chodili na přesnídávkové (pouze stojačkové), popř. polední pivo k Čápovi, později (jen v poledne) nějakou dobu na Stadion, kde Luboš těšilo, když se k nám přidružil někdo z historiků či češtinářů, protože témata hovorů byla pestřejší.

I jako vedoucí katedry se Luboš rád zúčastňoval katedrových akcí se studenty. Patřily k nim také několikadenní autobusové *zájezdy* do různých krajů republiky, někdy i do bližšího zahraničí. Byl pak na nich studenty vítaným účastníkem jejich večerních hodnocení. Univerzita tehdy disponovala dvěma autobusy i s jejich řidiči. S Ivanou Holzbachovou jsme několikrát naplánovali trasy přes Třebíč, abychom Lubošovi umožnili osobně seznámit naše posluchače s jeho milovaným městem. Na tamějším gymnáziu jako student patřil k premiantům, a odtud také byl vybrán na studia na francouzském lyceu v Nimes. – V letech, kdy Luboš byl po stranických prověrkách odsunut do sociologické laboratoře, se jako její člen účastnil výzkumů, jež laboratoř (vedená Pavlem Páclm a Ivo Možným) prováděla pro různé zadavatele: naše katedra se jich zúčastňovala jako dodavatelka části studentských tazatelů a učitelských vedoucích. Šlo o různorodá, často rozsáhlá zkoumání ve městech a vesnicích na Moravě i Slovensku, při nichž se studenti učili sestavovat dotazníky, získávat respondenty a jednat s nimi, a tak hlouběji nahlížet do nejrůznějších oblastí našeho tehdejšího společenského života. Např. v roce 1979 byl výzkum zaměřen na průzkum bytových poměrů domácností několika ulic v Brně-Židenicích, např. Táborské, kde se plánovalo postavit větší sídliště a bylo třeba zjistit, jaké požadavky by měli tamější lidé na nové bydlení. (Výzkumný arch, který mi zůstal, má číslo 1234.) Netroufám si rozhodovat, jaký byl skutečný užitek z těch našich výzkumů, ale pro naše studenty byly jistě přínosné. Mimo jiné se naučili poznávat, jak dlouho si mohou dovolit přijímat pozvání od dotazovaných k „malému pohoštění“.

Vzpomínat na Luboše pro mě v neposlední řadě znamená vzpomínat na 3–4 denní výjezdy na Páclovu chalupu. Na počátku září (před začátkem přednášek na fakultě) jsme se sešli na nádraží v Brně: Luboš, Pavel Materna, Ivo Možný a já a vydali se rychlíkem Brno – Žilina do Čadce; Pavel Pácl přistupoval v Českém Těšíně (bydlel v Havířově) nebo na nás čekal v Čadci. Po obědě v nádražní restauraci jsme ve městě pořídili potřebné nákupy (pivo jsme nebrali, protože vzhledem k obsahu alkoholu se nevyplatí vynášet na chalupu) a jeli autobusem (po silnici směrem na Makov) do obce Zákopčí.

Od zastávky U Polievkových jsme pokračovali pěšky. Když jsme minuli louky s pasoucími se ovce a pobíhajícími psy a přišli na kraj lesa, začal Pácl pokřikovat, abychom prý nenarazili na divoká prasata. Asi po hodině stoupaní jsme dorazili k jeho chalupě; její jediná „sousedka“ bývala v tom čase už opuštěná. Voda vhodná k pití a vaření k ní přitékala potrubím od pramene v lese. Po snídani následoval sběr hub, malin a ostružin. Luboš nás předstihoval v každém sběru, zejména hub, jež pak také připravoval k použití (zřejmě to dělal i na jedovnické chatě). Po návratu z lesa následovala práce spjatá s chalupou a stodolou (s řezáním dřeva i na zimu, sekáním trávy atp.) a přípravou oběda, jako moučník bývaly lívance s lesním ovocem. Také umývání nádobí se ochotně ujímal Luboš, jen žádal, abychom talíře řádně „vyjídali“. (Některé činnosti na chalupě byly náročné rovněž na šikovnost. Při pokrývání střechy stodoly novým térem se Materna propadl na půdu.) Odpolední diskuse jsme (v jednom roce) věnovali Možného připravované (později vydané a ceněné) práci *Proč tak rychle a proč tak snadno* o listopadových dnech 1989; říkali jsme si pak, že bychom tyto své filosoficko-politické diskuse také mohli prohlašovat za utajované domácí, dokonce hned několikaoborové semináře. Posléze v podvečerech, s přesahem do noci, byl čas na etapové chalupové mistrovství v tajném duráku (při něm hráči co nejdéle tají své trumfy). Protože mi jde o pravdivé vzpomínání, nemohu zatajit, že se v něm na posledních dvou místech střídali Luboš s Pavlem Maternou, byť to byli v některých oborech metodici perfektní. (Když jsme ve stejné sestavě několikrát na venkovské usedlosti Ivo Možného hráli na pokračování stolní hru Investice, bezkonkurenčně nás při ní o peníze a majetek připravoval Ivo Možný.)

Mohli byste k mému vzpomínání na Luboše namítnout, že když mluvit o něm, pak především o jeho místě, významu v české filosofii. S tím souhlasím, proto jsem také navrhl připravit soubor jeho („vybraných“) studií a také odpovídající „celostní“ monografii. Kdo se chce o Lubomíru Novém něco „filosofického“ dovědět, má už teď v dostupných knihovnách k dispozici jeho filosofické práce: což jsou ostatně nejlepší ukazatelé toho, o čem a jak filosofoval. Já jsem se pokusil v těch několika minutách veřejného „vzpomínání“ povědět také něco o tom, jaký byl, jak se třeba choval v situacích, když si myslel, že se má něco udělat, ale viděl, že se k tomu nikdo nemá. Např. že tak dlouho požadoval, aby se univerzita vrátila k svému původnímu jménu, až ho také proto vyloučila – ovšem na mocný nátlak zvenku – ze své filosofické katedry. Když jsem pozoroval, jak na Páclově chalupě umýval po obědě talíře (což v těch podmínkách vůbec nebyla příjemná práce), říkal jsem si,

že se té činnosti ujal asi z ohledu na stejný „mravní“ princip: Dělej, co považuješ za správné, i když se to druhým dělat nechce (a i když se ti to nemusí vyplatit).

doc. PhDr. Jiří Gabriel, CSc.

Brno, Česká republika

jgab@post.cz